

ΠΑΛΜΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

10

ΑΘΗΝΑ — ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1945

ΠΑΛΜΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ Β' - ΦΥΛΛΟ 10 - ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1945

Συνδρομές : Για ένα χρόνο δρ. 5000, για
έξη μήνες δρ. 2500, για τρεις μήνες δρ. 1250.

Διεύθυνση : Κώσταν Αγαπητίδην, Ραβίνη 6, Αθήνα (1).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

Δέν άκούω καμμιά φωνή, έρχονται μέρες
πού τó έσωτερικό τους δέ σημαίνει τίποτα
έρχονται πάλι άλλες μέρες πού δέ φέγγουν
πού είναι τρείς φορές πιό φωτεινές.
"Όλες οί πεταλοϋδες από ζωή
όλη ή ζωή από φτερά και φωνές
όλες οί φωνές από σκιά κι' έρχομους
πού αναπνέουν δέν έχουν πατρίδα δέν έχουν ήλικία
"Ένα ύπόγειο μεσημέρι γύρω του παραλίες άσπρες
πάνω του κατάρτια και περιστέρια
Στήν άρχή ένα κορίτσι μπήκε μέσα του
δέν άκουσα τά βήματά του μ' από τότε δέν έπαψα νά τ' άκούω
και κάθε φορά με καινούργια ύποδοχή
Εΐμουν πιά μόνος αυτό τ' ανακάλυψα πολλές φορές
οί δρόμοι είχαν τά ίδια αυτοκίνητα οί κήποι τά ίδια δέντρα
Στήν 'Αθήνα οί στερεότυποι περιηγητές
"Η 'Ακρόπολη ένα κομμάτι πάγος πουθενά ζεστή ψυχή
γύρω της μορφές χυμένες στό ίδιο καλούπι
Οί φωτογράφοι με τδνα μάτι τους ζαρωμένο στη μηχανή
φόντο οί Καρυάτιδες οί φωτογραφούμενοι στό τρίτο σκαλί
τρείς χιλιάδες φωτογραφίες και νά δοϋμε.
Τό μουσειό ξεσκέπαστο τ' άγάλματα πηγαίνουν στην πλατεία
Συντάγματος
άλλα άγοράζουν βιβλία άλλα ζαλίζονται στην 'Ομόνοια
άλλα έπισκέπτονται την άφεντιά τους στους έξωστες με δημηγορίες
"Αν σάς πώ πώς στον Πειραιά κατέπλευσε ή Αύστραλία
με τó Σίδνεϋ και τά πρόβατά της
ή μιá λεχώνα πού με γέννησε τέρας
άσφαλώς θα ξεκουρντιστήτε από τά γέλια
Οί ταβέρνες πού μέσα τους αναπνέουν τόσα
πού τσακίζουν τούς πράσινους κορμούς τών δέντρων
και ζούν με τó είδωλό τους με τή μελλοντική τους στάχτη
"Ο άνθρωπος με τó έπιτήδειο μουστάκι με τίς πονηρές φαβορίτες
πού πίνει τόν καφέ του και διαβάζει κάθε πρωί άστυνομικό δελτίο
και δίπλα ή ιδιοκτησία του τά δεκαπέντε του κρίνα με τά Ισά-
ριθμα σακατεμένα κρεββάτια
και τ' άρσενικά Ισάριθμα σφυρίγματα στα σοκάκια της νύχτας.
Σπάζω κάθε νοερό κατάρτι σας
Μ' άρέσουν τά κατάρτια όμως νά τσιμποϋν πολλούς ούρανοϋς
"Εγώ έχω ένα φουσκωμένο πλοίο με πολύχρωμους δρόμους
στις διώρυγες στενεύει στ' άνοιχτά πίνει τά κρασιά του
γεύεται τούς λωτούς του κάθε λιμανιοϋ χωρίς φόβο.

Δ. Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ

ΔΕΚΑ ΠΙΦΥΡΑ ΚΑΙ ΧΑΛΚΑ

1. ΚΟΚΚΙΝΟ Η ΓΑΛΑΖΙΟ ;

Ἡ μικρὴ ἀδερφή εἶχε ἓνα μολύδι· ἀπ' τῆ μιὰ ἦταν κόκκινο, ἀπ' τὴν ἄλλη γαλάζιο.
Ἡ μικρὴ ἀδερφή δὲν σκέφτηκε πολὺ, κι' ἀμέσως ἄρχισε νὰ γράφῃ μεγάλα γράμματα καὶ πελώρια στίσσα μ' ἀνοιχτὲς πενταδάχτυλες παλάμες. Γαλάζια — ὄλο γαλάζια — μόνο γαλάζια.

Τὸν πειρασμὸ τοῦ κόκκινου δὲν τὸν ἔνοιωσε ἡ μικρὴ ἀδερφή.
Κι' ὅμως ὑπάρχουν μικρὰ πυρετώδικα χέρια ποὺ στριφογυρίζουν νευρικά τὸ μολύδι καὶ δὲν τ' ἀποφασίζουν

κόκκινο ἢ γαλάζιο ;
πυρετώδικα χέρια . . .

2. Η ΜΙΚΡΗ ΑΔΕΡΦΗ

Στὸ δαχτυλάκι τῆς ἀπ' τὸ δαχτυλιδάκι, κρεμόντανε αἱματηρὴ πετρίτσα ρουμπινιά.
Ὅμως καθάρια ἦταν ἡ γραμμὴ τῆς μύτης καὶ τοῦ πηγουνιοῦ καὶ ἴσια καὶ τὸ βλέμμα τῆς ἀντιφέγγιζε τὸ φρύδι τοῦ γαλάζιου.
Αὐστηρό.

3. ΠΟΙΟΣ ΕΧΕΙ ΔΙΚΗΟ ;

Ἦρθ' ὅμως ἀναπότρεπτα ἡ πορφυρὴ ἡ ὄρα, ποὺ ὁ ἥλιος θαλασσώνοντας σὲ μακρινὰ νησιά, σήκωσε ἀπ' ἄγρια θάλασσα ῥόδινη ζεστασιά, ποὺ μὲ βουδὴ ἀντάρα, σάρωσε τὴν ἀπέραντη γαλάζια ἔρημιά.

Αὐτὸ ἦταν τὸ προμήνυμα τῆς ἡρεμῆς κι' εὐγενικῆς νύχτας, ποὺ ἦρθε δίχως νὰ καταλάβῃ κανεὶς πῶς.

Στὰ πλάτια ῥώτησε τότε ἓνα ἀστέρι.

Ποίος ἔχει δίκηο ;

Ἄχ ἀδερφή μου, Κάρλογουϊντ, ὕδρια. . .

4. ΑΨΙΘΥΜΙΑ

Βρισκόντουσαν ψηλά, πέρα, πάνω ἀπ' τὸ Νεκροταφεῖο. Ἀπάνωθε ὁ δρόμος τράβαγε ἀνάμεσα στὰ πράσινα σπάρτα, χανόντανε στὰ μενεξελιά βάθητα. Πίσωθε ἦταν πορφύρα καὶ χρουσάφι.

Καὶ κάτωθε ἀσπρολογάγανε τὰ μνήματα — στρατός.

Ὁ ἀγέρας κυλιότανε ξεπαρταλωμένος στὰ γρασιδία.

«Μ' ἀγαπᾶς ναὶ ἢ ὄχι» τῆς εἶπε.

Τὰ μαῦρα τῆς μάτια ἀνοιξαν πελώρια.

Σ' ἀγαπῶ, κόκκινε, εἶπε, σ' ἀγαπῶ.

Τρομαγμένα.

5. ΑΓΑΠΗ

Ἡ γλυκεῖα μελωδία ποῦτρεχε κάτω ἀπ' τὰ γρήγορα μικρὰ δάχτυλα, ῥυθμιζε τὴ βροχὴ ποὺ στάλαζε ὄξω. Στὰ φλυτζάνια τοῦ τσαγιοῦ μυρωμένο λεμόνι· κι' ἀκόμα μιὰ τοῦφα καστανὴ πεσμένη σ' ἓνα γερμένο προσωπάκι.

«Εἶναι τόσο ὠραῖο, γαλάζιε, ποὺ τῶχω μάθει ἀπόξω» εἶλεγε.

Νά! ἄκουσε· «

»

6. ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΦΩΝΕΣ

Σκυμμένος πάνω ἀπὸ κορίτσι ὅπου ἔρχεται ἀπ' τὸ σύνορο τοῦ σκοταδιοῦ. Ἦτανε. Εἶδαν τὰ πρῶτα τριαντάφυλλα στὰ μάγουλά του κι' εἶπε πῶς νοιώθει τὴν πνοὴ στὰ δγρὰ του χεῖλια.

Καὶ ξαφνικὰ ἀλλάζουν ὄλα, ἀλλάξαν. . . καὶ σὰν καλοκαιριάτικη νᾶναι ἡ νύχτα· καὶ τὰ νερὰ ὅπου νωχελικὰ τ' ἀστέρια σκύβουν τὴν ὄψη τους νὰ ἰδοῦν φλοισβίζουν στὸ βράχο.

Τότε μᾶς τριγυρίσανε οἱ ψίθυροι κι' οἱ τελευταῖες φωνές.

7. ΑΝΕΡΑΣ ἄλλοιῶς ΑΝΤΑΡΣΙΑ

Γέλασε χάχανο λύσσας μὲ τὴ γροθιά ψηλά κι' εἶπε : «Δὲν εἶμαι ἐγὼ μιὰ σπιθαμὴ δεντρί ποὺ ὁ κεραυνὸς ντρέπεται ν' ἀγγίξῃ, ἐγὼ μιλάω μὲ τὸν κεραυνὸ, μιλάω μὲ τὸν κεραυνὸ καὶ καταδέχεται τ' ἀστροπελέκι νὰ μὲ κάψῃ.»

κι' ὄλο κάτι ὄγκωνε μέσα του . . . ὄλο.

— Εἶναι ἀλήθεια πῶς ζῆ σὰν ὄλους· ἀπότομα ὅμως σηκώνεται ἐνάντια στοὺς νόμους τοῦ λογικοῦ.

8. ΑΓΩΝΑΣ

Καιροὺς καὶ χρόνους διχαλωμένος μὲ τὸ δράκοντα τὸν ἑαυτοῦ, κυλιέται μπαλεύοντας στὸ διάστημα.

Καὶ πάντα τὴ στιγμὴ π' ἀτσάλωνε τὰ μπράτσα καὶ τὰ μεριά του μὲ τὴ θέληση, κι' ἔλεγε «νά· τώρα τοῦ ἐκόλλησα τὶς πλάτες του στὸ βράχο», ἔλυνε τὶς ντανάλιες τὸ Συναίστημα καὶ κείνος ξεγλυστροῦσε σὰν τὸ χέλι.

Μὰ τώρα πιά ἐφτάσανε στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ, κι' ἐκεῖδ' ἀκλειδωμένοι μὲ λαβὲς σφιχτὲς μπαλεύουσε

τοῦ χαμοῦ ἢ τοῦ λυτρωμοῦ.

9. ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ (ἄλλοιῶς) ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Τὴν ἀλήθεια θέλησε νὰ λάμψῃ ὀμπρός του.

— Φύσα, Βορηᾶ, αἰθρηγενέτη τοῦ λογισμοῦ μου· κι' ἄς κρυσταλλώσῃ κάθε λύσσα τὴν ψυχὴ μου, φτάνει στὸ νοῦ μου νὰ προβάλλει κατ'ἀλευκὴ ἡ Ἀλήθεια.

Τᾶσπασε ὄλα· ἀπ' τὰ σκισμένα χέρια του καὶ πόδια ἔτρεξε μὲ τὸ αἷμα του τὸ Ψέμμα.

10. ΦΥΣΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Ὁ πόντος σύχαζε βαριόθυμος· ὅμως στὰ βάθη τοῦ ὀρίζοντα χοχλάζανε οἱ ἀτμοὶ μὲ βουδὸ μπουμπουνητό. Μιὰ ἀστραπὴ σφύριξε καὶ δάγκωσε τὰ νερά. Τότε μιὰ ὀργισμένη τρεμοῦλα τάραξε τὸν ἀγέρα. Πεισματικά, μὲ σιωπηλὴ λύσσα, σβούριξε μιὰ, σβούρ ξε δυὸ κυκλοφέρνοντας στὰ νερά. Ὑστερα ἀμόλυσε ἓνα μακρὸσυρτο οὐρλιαχτό. Τὰ νερὰ σκωθῆκανε λαφιασμένα. Ἀλόγιστος φόβος, ἀπροσδιόριστη ἀνυπομονησία καὶ ἐφραση γιὰ λύτρωση τὰ μαστίγωνε μὲ ἡδονικὰ ῥίγη. Μιζωμένες ἀστραπὲς δαγκώσανε πάλι τὴν ὑφυγρη σάρκα τους. Ἐνα χουτιαχτό ξέφυγε ἀβάσταγο. Φωτιέ, νερό, κι' ἀγέρας, ὀρμήσαν τῶνα στ'ἄλλο καὶ μαζί οὐρλιάζοντας θριαμβικὰ τραβήξανε στὰ ὕψη. Διαπεράσανε τὸ μαῦρο καθοῦρι καὶ χουμήξανε λεύτερα στὸ Γαλάζιο.

Σὰν ἔλαμψε ὁ ἥλιος, νιογέννητα μικρὰ κύματα παίζανε ἀμέριμνα στὸ μέρος ἐκεῖνο.
Here lies a man whose name was written in water.

Γ. Κ.

ΧΟΡΙΚΟ ΑΠΟ ΤΗ "ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΣΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ.,

Σε υμνούμε, ω Θεε, για τη δόξα-Σου έκτυπη πάνω σ' όλα τα πλάσματα της γης
 Πάνω στο χιόνι στη βροχή στον άνεμο και στην καταιγίδα : πάνω σ' όλα-Σου τα
 πλάσματα, το ίδιο στους κνηγούς και στους κνηγημένους
 Γιατι όλα τα πράγματα υπάρχουν μόνο όπως τα βλέπεις Εσύ, μον' όπως τα ξέρεις
 Εσύ, όλα τα πράγματα υπάρχουν
 Μόνο στο φως το δικό-Σου κ' η δόξα-Σου φανερώνεται ακόμα και στο κάθε τι που
 Σ' αρνείται : το σκοτάδι φανερώνει τη δόξα του φωτός
 Όσοι Σ' αρνιούνται δε θα μπορούσαν ν' αρνιούνται αν δεν υπήρχες : και η άρνησή-
 τους δεν είναι ποτε πλήρης, γιατί αν ήταν έτσι, τότε εκείνοι δε θα υπήρχαν ποτε
 Σε βεβαιώνουν με τη ζωή-τους : όλα τα πράγματα σε βεβαιώνουν με τη ζωή-τους :
 το πουλι στον ουρανό, το ίδιο το γεράκι κι ο σπίνος, το ζώο πάνω στη γη, το
 ίδιο ο λύκος και το πρόβατο : το σκουλήκι στο έδαφος και το σκουλήκι στην
 κοιλία.
 Για τούτο ο άνθρωπος που Συ τον έκανες να έχει συνείδηση της ύπαρξής-του, πρέπει
 συνειδητά να Σε υμνει, με τη σκέψη και με το λόγο και με την πράξη
 Ακόμα και με το χέρι στη σκούπα, με την πλάτη λυγισμένη στο άναμα της φωτίας,
 με το γόνατο λυγισμένο στο καθάρισμα του τζακιού, εμείς οι καθαριστριες κ' οι
 σκουπίστριες της Κανταβρυγίας
 με την πλάτη λυγισμένη κάτω απ' τη δουλία, με το γόνατο λυγισμένο κάτω απ' την
 αμαρτία, με το χέρι στο πρόσωπο κάτω απ' το φόβο, με το κεφάλι λυγισμένο κάτω
 απ' τη λύπη
 ακόμα και μέσα σε μας οι φωνές των εποχών, το χαλινάρι του χειμώνα, το τραγούδι
 της άνοιξης, ο κηφήνας του καλοκαιριού, οι φωνές των ζώων και των πουλιών
 Σε υμνούνε
 Σ' ευχαριστούμε για τις αιματινές-Σου δωρεές και τη σωματινή-Σου απολύτρωση
 Γιατι το αίμα των μαρτύρων και των αγίων-Σου
 θα πλουτίσει τη γη θα δημιουργήσει τόπους Ιερών
 γιατί οπουδήποτε θάφτηκε άγιος, οπουδήποτε μάρτυρας έδωσε το αίμα-του για το
 αίμα του Θεού
 εκεί το χρώμα είναι ιερό κ' η αγιότητα δε θα το εγκαταλείψει ποτε
 αν και οι στρατιές θα το ποδοπατήσουν, αν και οι περιηγητές θάρσθουν με τυπωμέ-
 νους οδηγούς να το κυττάξουν
 όμως απο κει που οι δυτικές θάλασσες ροκανίζουν την ακτή της Ιόνας
 ως το θάνατο μέσα στην έρημο, την προσευχή σε τόπους λησμονημένους απο τη σπα-
 σμένη αυτοκρατορική κολώνα
 απο τέτοιο έδαφος ξεπηδάει ό,τι ξανανιώνει για πάντα τη γη
 αν και ο καθένας το αρνιέται για πάντα. Για τούτο, ω Θεε, Σ' ευχαριστούμε
 που έσπειρες μια τέτοια ευλογία στην Κανταβρυγία.

Απόδοση Β.

ΦΩΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ *

IV

Βέβαια, όλα ταύτα έχουν γίνει, μια κά-
 ποια εποχή — ίσως όχι και τόσο μακρι-
 νη για βέβηλα χέρια. Ήταν, σίγουρα,
 χειμώνας. Μια αχνη υγρασία κατέβαινε
 πάνω στις στέγες της παραμελημένης πο-
 λιτείας. Οι άνθρωποι προσπερνάνε βια-
 στικοί. Και τότε δε βιάζονται οι άνθρω-
 ποι; Ύστερα, υπήρχαν οι Γερμανοί ακόμα.
 Κι ο αγώνας.

Κατ' αρχήν, θα πρέπει νάχουν περάσει
 αρκετά χρόνια, απο τότε. Έτσι που σου
 παρουσιάζονται όλα θαμπα κι αξερεύνητα,
 αφιόνιτάς-σου ένα κενο μέσα στην καρδιά
 και πολλές αμφιβολίες πάνω σ' ωρισμένες
 λεπτομέρειες. Πόσες φορές λουλούδι σε η
 χλόη, απο τότε; Πόσοι άνθρωποι σκοτώ-
 θηκαν στο μεταξύ; Θα πρέπει νάχουν πε-
 ράσει πολλά χρόνια, σίγουρα. Τι κι αν οι
 άλλοι επιμέναν πως νά, λίγο πριν ήταν
 που χρόνισε, αραδιάζοντας ανόητες ημε-
 ρομηνίες χωρίς καμια σημασία; Η καρ-
 διά-μας πρόφτασε ν' αποκρυσταλλώσει το
 μύθο, και να τον κρατήσει μέσα-της σφι-
 χτα. Αργότερα είπαν πως εδώ σταμάτησε
 ο κόσμος κ' η προσπάθεια των ανθρώπων
 να μάθουν τον εαυτό-τους.

Τέτοιες στιγμές, τον Κίτσο τον χάναμε
 απο κοντά-μας. Δε μας αρνιότανε : μας
 ξέφευγε. Η μορφή-του, απόλυτα αινιγμα-
 τική, έπαιρνε τ' ονειρεμένο χρώμα της φυ-
 γής. Δε σκεφτόταν, βέβαια, τίποτα, ή του-
 λάχιστο, τίποτα το εξαιρετικό, αποσπά-
 σματα απ' το εικοσιτετράωρό-του, φράσεις
 που θάπρεπε να είχαν ειπωθεί, στιγμές
 που αγνόησε, μια καθοραμένη ανάμνηση
 (ποιά τάχα; ω, θεέ-μσυ, αν εί ναι δυ-
 νατο, πάλι η ίδια ιστορία!) και το χρόνο
 που μόλις προχτες είχε κλείσει... Όμως
 δε βρισκόταν πια μαζί-μας. Όχι πως το
 θέλησε ποτε : στάθηκε πολυ περήφανος

για να ομολογήσει τη μοναξιά-του. Κ'
 εμείς, αν όχι τίποτ' άλλο, είχαμε μάθει
 πια να σεβόμαστε τη σιωπή, όπως ερχό-
 ταν και μας έντυνε με τη σκοτεινή-της πα-
 νοπλία. Μα τον νιώθαμε, ώρες ώρες, εκεί,
 να στέκει μπροστα απο ένα ανύποπτο χά-
 ος, σπαθίζοντας το άπειρο, χωρίς, ίσως,
 να ξέρει κι ο ίδιος τον γιατί. Η περασμέ-
 νη-του ζωή μας ήταν πολυ γνωστή για να
 του επιτρέψουμε οποιαδήποτε παραλλαγή
 σε συμβατικότητα, που τις περιφρονούσε
 σαν καθωρισμένες κ' εκείνος. «Μα στάσου!»
 πέταξε κάποτε ο αδέξιος Σανταλόζος, «αυτο
 δεν είναι και πνευματισμός!».

Ίσως, σε μια έσχατη ανάλυση, καμω-
 μένη απο λεπτά, πονεμένα χέρια που να
 τον γνώριζαν απο καιρο, όλα να ήταν μια
 κυρίαρχη αίσθηση : η αναμονή. Για ποιό
 πράμα; Κανέναν-μας δεν ήξερε να το πει.
 Ακόμα λιγώτερο να το μαντέψει : η εύθυ-
 μη αδιαφορία-μας ντρόπιαζε τον κίνδυνο,
 κ' η πίστη στον αγώνα δε μας ήταν μόνο
 ιερή, μα και προϋπόθεση αυτονομία της
 ζωής-μας. Ίσως μόνο να νιώθαμε, καμια
 φορά, πως κάποιος απο μας—αλήθεια,
 ποιός, τάχα;—στεκόταν γεμάτος δέος και
 τρυφερότητα, κρατώντας συγκινημένα την
 ανάσα-του, μπροστα απο ένα θάραθρο,
 προσπαθώντας να νικήσει τον ίλιγο που
 τον κυρίευε—και περιμένοντας εκείνο που
 βρισκόταν πέρα απο κάθε-μας γνώση και
 θέληση, και που δεν ήθελε να φανερωθεί...
 Άλλοι τόπαν τούτο, όνειρα, άλλοι σκο-
 τεινες ρίζες. Pubertätserscheinung, το
 χαρακτήρισε κάποτε φαρμακερα ο Ντίνος
 Σπηλιόπουλος. Ποιός όμως μπορούσε να
 τον βοηθήσει σ' αυτο το απεγνωσμένο κυ-
 νηγητο μιας αστάθμητης στιγμής; Γρήγο-
 ρα εμείς κουραζόμαστε να τον παρακολου-
 θούμε. Μα εκείνος δεν έμενε μόνος, τό-
 νιωθε αυτο. Ίσως νάταν οι πρόγονοι κ' η
 αδέβαιη ζωή-τους, τόσο ξένη κι όμως τό-

* Συνέχεια απο το προηγούμενο και τέλος.

σο κοντινή κι αγαπημένη, που περιμένουν να σφίξουν τα χείλη-τους σ' ένα αυστηρο χαμόγελο γεμάτο κρυμμένη κατανόηση. Να μας αντικρύσουν απλούς, απαλλαγμένους απ' τον κάθε μας εαυτό, μια μονάδα μέσα στο χρόνο, γυμνούς μπροστα σε κείνους που θάρθουν. Πνευματισμός; Άλλοι τόπαν πολύ αλιώτικα. Ύστερα, δεν ερχόταν κι απο τόσο μακριά. Γιατι όλοι αυτοί δεν ήταν παρα ένα κομμάτι της δικής-του ψυχής, και ζούσαν μέσα-του τόσο καιρο, και ξέρανε πολύ πριν απ' αυτόν να διαβάσουν τη σφραγίδα που όριζε τη μοίρα του... (Μα ναι, ήταν εκεί, κοντά-του, δίπλα-του—αλήθεια, πώς δεν μπορούν να τους νιώσουν οι άλλοι;—ένας ολόκληρος λαός απο αγαπημένες μορφές, χαμένες μέσα στο σκοτάδι της άγνοιας, μισοσβυσμένες σκιες, μα ούγχρονα τόσο ζωντανές, παλλόμενες κι αντινομούμενες μέσα του. Μπορούσε μάλιστα να ξεχωρίσει μερικούς, που ξεπερνούσαν την ανωνυμία μιας μέρας δημιουργίας, και που ήταν ακριβώς όπως τους είχε φανταστεί, ακριβώς όπως—ή τ α ν : ο αυταρχικός μαλτέζος πειρατής, ο ονειροπαρμένος μαγευτικός Λογοθέτης της Σάμου, ο απλοϊκός κ' έλληνας Μακρυγιάννης, κι ακόμα όλη η σειρά των άγνωστων και λησμονημένων ανθρώπων που του μετάδωσαν στις πιο κρυφές του νόχτες την αξία της θυσίας και της μοναξιάς...) Πέρα απο κάθε δημιουργία, κι απο την αίσθηση, ακόμα, ξεχώριζε, φωτισμένος απο ένα ανεξήγητο φως, τι θρισκόταν πέρα απο τη νύχτα: Άλλοι τόπαν τούτο όνειρα, φαντασίες μιας εφηδικής στιγμής, άλλοι σκοτεινές ρίζες, που μας δένουν σφιχτά κι αναπόσπαστα με τα πράγματα και τη σιγή. Και κάποιος, που δεν είχε μάθει ακόμα πώς να ξεχνάει, έσκυψε μέσα στον εαυτό-του και ψιθύρισε τη λέξη: οντότητα...

* *

Αμέσως απ' τις πρώτες μέρες του Γενάρη, γίνηκε φανερό για όλους που ήξεραν να διακρίνουν τις λεπτές στιγμές ενός διασταγμού, πως η ιστορία με τη Μάργα δε θα βόσταγε και πολύ. Βέβαια, τότε είμαστε πολύ νέοι κ' η στιγμή

χανότανε μέσα στις προθέσεις. Μα εκείνους τους δυο τους χώριζε κάποιο κενό, που τους φαινόταν ακόμα πιο αγεφύρωτο γιατί ήταν αδικαιολόγητο κι ακατανόητο, και κάθε μέρα, κάθε ώρα που θρισκόταν μαζί, το νιώθανε να μεγαλώνει και να τους απομακρύνει αμετάκλητο. Σπάνια πια επιζητούσαν να μείνουν χωριστά απο μας. Κι όμως, κάναμε πολλά πάρτυ, εκείνη την εποχή.

Συνήθως τα πλήρωνε η Λία. Στις ώρες της αμηχανίας-τους, ερχόταν σπίτι-της και καθόταν ώρες. Καμία φορά μιλούσαν για το Ντίνο—κάνοντας πως δεν παρατηρούσαν την ταραχή της. «Εξηγείται», είπε κάποτε ο Δημήτρης Ζέης, «προσπαθούν να παρηγορήσουνε τη συνείδησή-τους». Δεν ήξερε κανένας-μας ακόμα πως κ' η Ανίτα πήγαινε συχνά στις Λιάς, κι αυτή.

Τη Μάργα, οπωσδήποτε, την ενοχλούσε φανερά αυτή η κατάσταση. Θάθελε ν' αποτολμούσε ένα τέλος. Μα ποιός μπορούσε αλήθεια, να ξέρει τί σκεφτόταν η Ανίτα; Ύστερα ο χειμώνας προχωρούσε ανώμαλα. Μια μέρα ανέβηκαν στην Ακρόπολη, μόνοι, οι δυό-τους, γιατί ο Ντίνος είχε πάει εκδρομή και, φυσικά, ποιός θα παραξενεύοταν αν η Λία... Ήταν μια παράξενη μέρα, ο ήλιος μαχαίρωνε, κ' οι δυό-τους μόνοι στην Ακρόπολη. Έσκυψε κ' έκοψε κάποιο λουλουδάκι πρώιμο χαμόγελο του φωτός, και του τόδειξε. «Ακόμα δε βγήκαν οι ασφόμελοι», ψιθύρισε αυτός. Ύστερα σκυθρώπασε, και κύτταξε μακριά. Η θάλασσα ανατρίχιασε. Η Μάργα τον κυττούσε απορρομένη.

— Δε μου είπες ακόμα αν ήταν για μένα, κείνη η ευχή.

— Ποιά ευχή;

(Αλήθεια, ποιά ευχή; Μια κραυγή αδυναμίας που ταξίδεψε στο κενό; Ο κόσμος είναι απλός, τότε κι ο Σεφέρης—κύττα, είπε η γλυκεια μαρμάρινη γυναίκα στο Βύρωνα, νά ένας αδερφός-σου... Τα σπία τινάχτηκαν ψηλά. Θυμάσαι το andante cantabile της pathétique; Ανόητα λόγια χωρίς ειρμό, που παισιώσαν κάποιον ατέλειωτο αποχαιρετισμό, ασήμαντες λεπτο-

μέρειες, καμωμένες, λες, για να βασανίζουν τη μνήμη-μας—μήπως η φωνή-της;)

— Νά, η ευχή, ξέρεις, στου Μάρκου, κείνη τη μέρα...

Την κύτταξε με καλωσύνη. Ναι, με άπειρη καλωσύνη.

— Φοβάμαι πως την ξέχασα, είπε μισοχαμογελώντας.

— Δεν πειράζει, ψιθύρισε υποταγμένα το κορίτσι. Φτάνει που δεν ήταν για μένα...

Η χλόη ξεμύτιζε, δισταχτική ακόμα, κάτω απ' τα μάρμαρα. Το αχνό γεναριάτικο φως λύγιζε και κουλουριαζόταν μέσα στις λεπτές χρυσαφένιες ραβδώσεις-τους: Φαινόταν πια καθαρά, απλο και βέβαιο, να ξεφεύγει απο κάθε δέσμευση, παρασέρνοντας στην ωχρή φυγή-του όλο αυτο το ευτυχισμένο όνειρο μιας παλιάς εποχής που ρίζωσε σ' αυτούς τους βράχους. Θα μπορούσες, τότε, να νιώσεις πόσο ο Παρθενώνας στάθηκε ξένος για σένα, και πόσο ανέφικτος: Κάποιος είπε πως το φως στάθηκε η μοίρα της Ελλάδας, — κοινοτυπία χωρίς νόημα (τόπαν, αλήθεια, τόσοι ανάξια πολλοί). Νάταν να μην τελείωνε ποτε αυτή η γαλήνη, είχε πει κάποτε άλλοτε, κ' ήταν πάλι πάνω στην Ακρόπολη. Μα το κορίτσι, τότε, δεν ήταν η Μάργα.

Απ' όλα αυτά, κανένας-μας δεν ήξερε ακόμα τίποτα. Δεν είχαμε ούτε τον καιρο για να παρακολουθούμε την υπόθεση απο κοντά. Ο αγώνας είχε ανάψει για καλά μέσα στο Πανεπιστήμιο, κι όλο το βράδυ κάναμε περιπολίες. Μόλις κατορθώναμε να στριμώχνουμε τις ώρες-μας, έτσι που να μας μένει καιρός για τη συναυλία της Κυριακής. Τις άλλες μέρες έσφυζε το Προάυλιο και η Σόλωνος. Δουλεύαμε σα σκυλία για τους βομβοπλήκτους. Αγωνία για το μεσημεριανό συσσίτιο. Δυο χιλιάδες άνθρωποι να κρέμονται απο μας, εξήντα παιδία. Δωμάτιο 247: Ταμείον Αλληλοδογηθείας Φοιτητών. Ιδεολογικοί καυγάδες. Σημειώθηκαν επεισόδια. Διαμαρτυρίες στον πρότανη, το Σκάση. Γαλάζιο φρουραρχείο. Φέραν τον ΕΛΑΣ, ειδοποιείστε τους ευέλπιδες στο Πολυτεχνείο. Ο

Σκάσης προστατεύει και βοηθάει το ΕΑΜ. Περιμένουμε την απόφαση της ΕΟΧΑ. Μπορείς να μου βρεις Κολτ έξη και τριανταπέντε;

Ο Κίτσος θρισκόταν παντού. Ήταν ο μη αναγνωρισμένος πρόεδρος του Συνδέσμου, ανομολόγητος μέσα στη ζήλεια των άλλων «στελεχών». Μια μέρα—Παρασκευή—τον πλησίασε στη Σόλωνος η Λία και του μίλησε σίγα—σχεδον συνωμοτικά. Το πρόσωπό-του ζώηρεψε. Λίγο μετα, τον παραφύλαξε ο Ρόδης Σκάντζας και του είπε κάτι για τους ανθρώπους που πρέπει να ξεχάσουν τη συγγνώμη. Ο Κίτσος γέλασε.

— Διάβασε Βύρωνα, Ρόδη, διάβασε Βύρωνα.

Ύστερα κατέδηκαν μαζί προς τα κάτω, συζητώντας υπηρεσιακά. Ο Σκάντζας φοβότανε πως η ύπαρξη των γραφείων του ΤΑΦ στη Σόλωνος θα τους έβαζε σίγουρα σε μπελάδες. Και τώρα δε θάταν πια σαν το 42 με τα ντενεκάκια και τα κλομπ. Ο Κίτσος έφερε ήσυχα το χέρι-του στην πίσω τσέπη.

Περάσανε απο τα «Ολύμπια» για τα εισιτήρια της συναυλίας. Ο Κίτσος πήρε δυο...

(Αλήθεια, εκείνα τα δυο εισιτήρια της συναυλίας... Ποτε δεν κατάλαβε κανείς-μας τη σημασία-τους, ιδίως όταν χάρις στο Δημήτρη Ζέη ξεχωρίσαμε τον Κίτσο ωχρο και μόνο στην πλατεία. Μόνο η Λία, ίσως,—αν και ούτε εκείνη δε θα μπορούσε νάξερε πόσο αμετάκλητη γινόταν η κάθε-του μετρημένη στιγμή. Αργότερα, βέβαια, κι ο Μάρκος, όταν σκαλίζοντας στα χαρτιά του Κίτσου βρήκε την πιο πολύτιμη απόδειξη μιας μοναχικής και λυπημένης συναυλίας...)

— Γιατί είσαι τόσο αποκλειστικός; ρώτησε το Ρόδη. Κάνεις σαν να μην έχουν οι άλλοι καμιαν ατομική αξία.

— Θα πρέπει να ξεχάσουμε τη συγγνώμη, Κίτσο, ξανάπε ο Σκάντζας. Κ' ύστερα, πιο ωμα: Τί ήθελε εκείνη η εαμίτισσα σήμερα στη Νομική Σχολή; Ναι, τη Λία εννοω. Δε βρίσκεις πως μας φτάνουν εκείνοι του ΤΑΦ;

Πάλι ο Κίτσος χαμογέλασε.

— Διάβασε Βύρωνα, Ρόδη, Νομίζω πως ό,τι σου λείπει είναι η αγάπη της αναμονής.

— Ποτέ-μου δε θα περιμένω πάντως να με σκοτώσουν . . .

— Πού ξέρεις πως είσαι ακόμα ζωντανός; ρώτησε. Κ' ύστερα, σιγώτερα—σαν να μη μιλούσε πια σ' αυτόν: Πού ξέρεις αν αξίζεις έστω κ' ένα θάνατο;

(Η Λευκή γυναίκα τον περίμενε απο καιρο: ήταν δικός-της, της ανήκε, ίσως και πριν ακόμα γεννηθεί. Η ανάμνησή-της έμενε μέσα-του, σερόνταν ξεχασμένη σαν ένα χάδι μιας μητέρας, που τόσο γρήγορα τον στερήθηκε. Σκαρφάλωνε πάνω σε κάτι φράσεις ασυμπλήρωτες, μισοσδυμένες, που τον συνώδευαν απο το σχολείο—εκτος βέβαια απο τον καταραμένο εκείνο Κρίτωνα που είχε βαλθεί μ' όλη-του τη θέληση να τον ξεχάσει (και μητρος—και μητρος—;) και που τον νευρίαζε ακόμα . . . Καμια φορά θυμόταν πως κάπου την είχε διαβάσει κάπου την είχε ακούσει, τη φράση που σκεφτόταν τούτη τη στιγμή, άλλες φορές πάλι δεν την αναγνώριζε: μα μιλούσε το ίδιο δυνατά στην ψυχή-του. Και τους οδήγησα εις τις πόρτες και άλλες θέσες, όποτε μας ριχτούνε, να πεθάνομεν. Πισοδέρι. Να θυμάσαι το Πισοδέρι, κύριε Περικλη. Αφου δεν το θελω ε γ ω, πώς μπορεί να χαθεί το έθνος-μου; Ύστερα στήσαν ένα μνημείο στον Παύλο Μελα. Έρθε κι ο Βασιλιάς και τον στεφάνωσε. Ζει ο Βασιλιάς Αλέξανδρος; Ζει και βασιλεύει, απαντούσε ο ναύτης. Σμύρνη; δεν υπάρχει πια καμια τέτοια πόλη. Μήπως θέλετε να πείτε Ισμίρ; Οι εχθροί δε βρήκαν το κεφάλι-του, κύριε Περικλη. Το πήραν οι δικοί-μας και τόκρυψαν. «Με βαθυτάτην και ειλικρινή λύπην σας ανακοινω . . .» μα τί είναι πάλι αυτο; Α, βέβαια, Μισολόγγι, 1824. Γιατί επιμένει να λέει στο Ρόδη να διαβάσει Βύρωνα; Τάχα δεν ήταν αρκετο πως τον αγχάλιασε και κείνον η ευλογημένη τούτη Γη; Κ' ύστερα δέχτηκε η αγαπημένη μαρμαρίνη γυναίκα και τον είπε παιδί της. Κρατούσε ένα κλωνάρι δάφνης, τον στεφάνωνε.

Έσκυψε και του έδειξε το ανώνυμο πλήθος που θορυβούσε στα πόδια-τους. Κύττα, του είπε, νά ένας αδερφός-σου . . . Μα τί λέω, αυτά έγιναν αργότερα, και ούτε που τα πρόσεξε κανείς).

— Αυτες τις μέρες δυνάμωσε το κρύο, παρατήρησε ο Ρόδης, μια μέρα στο Πανεπιστήμιο. Αύριο θα το στρώσει.

Ήταν Δευτέρα, ακριβώς μετα τη συνανλία του Λυκούδη. Είχαμε πάει όλοι, εκει, συναντήσαμε μάλιστα και τις τρεις μικρές, με τον αναποφευκτο Αλεξιάδη. Το πρόγραμμα, εννοείται, μέτριο.

Στο διάλειμμα χαιρετίσαμε με ένα στεναγμο ανακουφίσεως ένα ενθαρρυντικο γεγονός: Ο Σανταλόζος είχε καταφέρει—επιτέλους!—να ξεμοναχιάσει την Ισμήνη στο καπνιστήριο. Μιλούσαν για τένις, είχαν και διάφορες ανοησίες. Η μικρή ήταν λιγάκι ταραγμένη. Χωρίς να πολυεπιμένει συμφώνησε να πάνε την Τετάρτη σινεμα μαζί. Μια στιγμή τον ρώτησε αν είχε δει τον Κίτσο. «Όχι, δεν ήρθε μαζί-μας», απάντησε αδιάφορα, κουνώντας τις πάνυψηλες πλάτες-του. Η Ισμήνη έπαψε να κυτάει νευρικά προς την πόρτα.

Δεν είχε έρθει ούτε η Μάργα' όμως μετα την απουσία του Κίτσου, ποιός θα μπορούσε να ξαφνιαστεί; το γεγονός σχολιάστηκε αρκετα ευνοϊκά. Η Λία μόνο σκεφτόταν πως περίμενε ένα τηλεφώνημα, ολόκληρο το απόγεμα, χτες. Σήμερα το πρωϊ δεν άντεξε και πέρασε να δει τί γίνεται, μα η κυρία Νικολαΐδη της είπε πως τα παιδια ανέδθηκαν στην Κηφισσία. Ο κόσμος τρελλάθηκε, αναστέναξε αργότερα ο Δημήτρης Ζέης θαρραλέα, εγκαταλείποντας κάθε προσπάθεια να καταλάβει. Καθως πήγαινε να καθίσει στη θέση του το οξύτατο διοπτροφόρο μάτι-του έπεσε πάνω στη γνώριμη κορμιοστασία του Κίτσου, που καθόταν μόνος, στην πλατεία.

Την άλλη μέρα έκανε πολυ κρύο. Θα το στρώσει αύριο, προφίτηψε ο Ρόδης στο Πνεπιστήμιο.

Μα ξημερώθηκε μια μέρα ανοιξιάτικη, ό,τι και να πεις, λίγο θα ήταν. Ένα ξανθο παιδι.

Τέτοιες μέρες δεν μπορείς να τις ξανά-

βρεις στη μνήμη-σου όσο και να προσπαθείς. Δεν έχουν γίνει για μια δεύτερη φορά. κ' οι διαβαθμίσεις-τους είναι τέτοιες, που περιγελάνε τις ανίσχυρες αισθήσεις-μας. Μόνο μοιράζουν μαζί-μας μια γλυκεια κούραση, μα και όλη την απέραντη γαλήνη που μια στιγμή ευτύχησες να αισθανθείς ν' αργοκυλάει μες στις φλέβες-σου, λιχνίζοντάς-σου την κάθε προσπάθεια να θυμηθείς. Τέτοιες ώρες, τότε, ακουμπας τη σκέψη-σου, φερτίο τόσο χυρο για τις αδύναμές σου πλάτες, πάνω στη δική-της παρουσία, και θάθελες να σου δινόταν η χάρη να μιλούσες με φωνη δειλη για το αστάθμητο σύννεφο των περασμένων-σου στιγμών που απομακρύνθηκαν μέσα στη σιωπη του χρόνου,—και πόσο γρήγορα!—παίρνοντας στη φυγή τους τις πιο αγαπημένες-σου ελπίδες . . .

Ναι, έτσι είναι με τούτες τις μέρες, τόσο εκπληκτικα ανοιξιάτικες. Μπορούμε να θυμόμαστε με περηφάνεια τις αργες και μεστωμένες ώρες των καλοκαιριων, το ψυχικο φθινόπωρο που το νιώθουμε να μας ποτίζει με διαπεραστικη ωριμότητα: ακό-

μα και το χειμώνα, αν χρειαστει, μπορούμε να τον σκεφτούμε με ακρίβεια, κατανόηση και συνέπεια. Όμως η ανοιξη μας ξεφεύγει. Κάθε-της στιγμή είναι αδευτέρωτη, και για τούτο σκληρη. Η προέκτασή-της είναι τέτοια, που ξεπερνάει το φτωχό-μας μυαλο, χωρίς να ρίχνει στη σκέψη-μας τη σκιά-της. Δεν υπάρχει ανάμνηση, στην ανοιξη, μια που δεν υπάρχει ούτε το Χτες.

Εδω, είπαν, σταμάτησε ο κόσμος. Σε κείνο το μικρο τρίγωνο απο χλόη, πλάι στους παλμους μιας αγαπημένης πολιτείας. Και κείνος γύρισε ακούγοντας τ' όνομά-του. Δεν του δόθηκε παρα ένα δευτερόλεπτο καιρος, ίσως και πολυ λιγώτερο, μα εκείνος γύρισε και κύτταξε την ανοιξη κατάματα. Δεν ξανάγινε ποτε απο τότε μια τέτοια πρώτη Φεβρουαρίου.

Αργότερα, στα χαρτιά-του, βρήκαμε μέσα σ' ένα φάκελλο ένα εισιτήριο του Ωδείου Αθηνων, αχρησιμοποίητο. Πλατεία, έγραφε το κόκκινο χαρτάκι, Δρ. 75.000. Δεν είχε ημερομηνία, μ' απο πίσω ήταν γραμμένη η λέξη Nevermore.

V

Στάθηκε μόνο μια στιγμή, μια οποιαδήποτε φωνη μέσα στο χρόνο. Κείνο τον καιρο, μας φάνηκε σαν κάποια απόσταση. Έρθε και πλανήθηκε μέσα στη σιωπη—κι ώσπου ν' ανοιγοκλείσουμε τα μάτια-μας δεν ήταν πια μαζί-μας. Έσπασε τον κύκλο που μας περιώρισε τα μάτια και μας στένευε την καρδια, κάνοντας την πρώιμη χλόη να δακρύσει κόκκινα δάκρυα χαρας. Νάταν, τάχα, η μοίρα; Για όλο τον κόσμο στάθηκε κάτι πολυ πιο κοινο: μια μέρα χαμένη μέσα στην ανωνυμία-της.

Η καρδιά-μας γιόρταζε την ανοιξη. Πότε θα μάθουμε ν' ακούμε τη σιωπη; Μέσα σε μιαν ανέλπιστα διαύγεια, κάτω απο έναν ουρανο ως τα χτες σκλάβο της βροχής, το φως πέφτει και διαλύεται σιγα πάνω στα ξεχασμένα δένδρα, στα αντικρουνα βουνα, στην πέρα θάλασσα, και δημιουργει ανεπανάλειπτες παραλλαγες πάνω στις σκιες και στα χρώματα, που μόνο αργότερα γίνονται αντιληπτες. Τούτο το φως

είναι που στάθηκε μέσα-μας φλογερο ποιημα και μας έδωσε σφιχτα με τη γη. Ας το παρακολουθήσουμε, καθως ταξιδεύει γύρω-μας, μια και τούτο γράφει την ιστορία-μας, μια και αυτο στάθηκε ο πρώτος-μας Θεος: Στην αρχη φτερουγίζει δισταχτικα το δροσερό-του χρυσάφι πάνω στις σκοτεινες χαράδρες της Πάρνηθας: Το μεσημέρι αγνο και γεμάτο επιείκεια: Κι αργότερα, σκυμμένο ατέλειωτα μενεξέδι πάνω στον άγονο Ύμηττο, πέπλο του βραδου, γυρεύοντας το δρόμο προς τη θάλασσα.

Έτσι ήρθε και κείνο το βράδυ, και δάκρυσε ο ουρανος. Στο κάθε άστρο δώσανε και ένα όνομα, ίσως γιατι οι άνθρωποι φοβούνται να νιώθουνε τόσο εύκολα μόνιοι. Όμως ποτε δεν ήταν τόσο αγνώριστα, όσο κείνη τη στιγμή. Ύστερα τα σκεφτικα φύλλα των δέντρων πήραν και ταξίδεψαν τα δάκρυα ενος μαυροντυμένου κοριτσιου, μέσα στη νύχτα, μήπως και προφτάσουν τη σκια ενος ονειρου-του που παραστρά-

τησε. Θάθελα ακόμα νάλεγα πώς κατέβηκαν τ' αστέρια και κύλησαν στο χώμα τυλιγμένα μέσα σ' ένα πράσινο φως—έτσι είδαμε την Αθήνα το άλλο πρωί. Μα ποιός θα μπορούσε να παραξενευτεί; Δε δγήκαν ακόμα οι ασφύδελοι, είχε πει ο Κίτσος.

Υστερα απο αρκετον καιρο, μαζευτήκαμε ξανα στου Σκάντζα. Είμαστε λίγοι, ο Μιλτιάδης είχε πάει στους δικούς του, στην Πάτρα, κι ο Σανταλόζος κυνηγούσε την Ισμήνη στο Ψυχικό, καταστρέφοντας επιμελώς τα ποδήλατα των φίλων του. Και κάποιος άλλος έλειπε—πολυ οδυνηρα αυτος. Ο Ρόδης κάθισε στο πιάνο προσπαθώντας να παίξει κάτι. Το δωμάτιο γέμισε ακαθόριστα ερωτηματικά. Νάταν, τάχα, η μοίρα; Ή μήπως μονάχα η διαπίστωση ότι ήταν πια αργά και να το σκεφτούμε, ακόμα, πως τότε που ο ουρανος μας στάθηκε ανοιχτος, εμεις δεν ξέραμε παρα να κρύψουμε το κεφάλι μας μέσα σ' ανήξερα χέρια μας, και να καθίσουμε άφωνοι κι ακίνητοι μπρος σε μια τέτοια προσμονη; Η μοναξια μας πλησίαζε εγκάρδια και μας χαμογελούσε: είμαστε δικό της, της ανήκαμε, πια. Πάψε επιτέλους! Φώναξε για μια στιγμή ο Γιάνος Αλιφέρης. Τι μπορείς να γυρεύεις, πια; Κ' Εκείνος θάχει γίνει λάσπη τώρα, το ξεχνάς; Όλοι προσέξαμε την αιχμηρή του ματια.

Ο Ρόδης έπαψε να παίζει. Γύρισε και κύτταξε το Γιάνο, ύστερα όλους μας. Βρέθηκε τόσο κοντά μας, κ' ήταν τόσο μεγάλος, είπε στο τέλος. Δεν ξέρω αν ήταν ο τελευταίος της γενιάς μας, μα πάντως στάθηκε ο πρώτος απ' όλους εμας. Σώπασε ξανα, ύστερα ξανακάθισε στο πιάνο. Δεν είμαστε πια παιδια, σκέφτηκε ο Μάρκος. Ο Αλιφέρης τους κυτούσε πικραμένους.

Το κάθε αστέρι έχει ένα όνομα, λένε, μα η Ανίτα δεν κύτταζε να τα ξεχωρίσει πια. Η θλίψη της την έκρυβε απο όλους τους άλλους. Μόνο η νύχτα την ένιωσε και την αγάλιασε σιωπηλα, την ώρα που κάθε παρηγορια ήταν περιττη. Θα του πρόσφερε όλη της την αγάπη, τώρα, όλη της την καταραμένη περηφάνια τόσο ανώφελη, πια, αρκει να ξαναδρισκό-

ταν μια στιγμή μαζί του, κ' η φωνή του να την οδηγεί μέσα απο παράξενους δρόμους σ' έναν ατέλειωτο ουρανο, όπου κ' η ευδαιμονία είναι μια αναπόληση κ' η σκέψη μας φυγη. Θα ξαναγινόταν καλη, μαζι του—καλη, απίστευτα καλη—μα τώρα στέκονται ένα σωρο άνθρωποι μπροστά τους που ετοιμάζουν τα λόγια τους και της σφίγγουν το χέρι με ύφος θλιβερο, και λένε, λένε—ω, ανόητα, ανώφελα λόγια που μέσα τους χάνεται και το πιο μεγάλο ξέσπασμα ειλικρίνειας, μα πότε τέλος πάντων οι άνθρωποι θα μάθουν ν' ακούνε τη σιωπη; Δε θέλω να με καταλαβαίνουν, θέλω να μείνω μόνη, μόνη...

Δέθηκε πολυ γρήγορα με το μύθο, τούτη η στιγμή. Κι όπως πέρασε—γρήγορη σαν ένας κεραυνος και τεράστια σαν ένα Χριστουγενιάτικο βράδυ, —μας άφησε πολλη στάχτη μέσα στην ψυχη. Και τούτη η κουφή αδιόρθωτη στάχτη υψώθηκε και έπνιξε σιγα σιγα τον ήλιο και στάλαξε δάκρυ δάκρυ μέσα στην παγωμένη μας ατομικότητα. Κανένα όνειρό μας δεν πενήσαμε περισσότερο απο τα παράξενα εκείνα μάτια που ονειροπόλησαν τη Δράση έτσι πολυ, και που τα χάσαμε—τόσο απότομα. Κάποιο πρώιμο βράδυ μας ήρθαν στη σκέψη, μέσα στην έντονη λάμψη ενός αμετάκλητου χωρισμου, κι όσοι ακόμα το μπορούσαν, προσευχήθηκαν βουδα: Να ξαναρχόταν, Θε μου, κάποτε η στιγμή ν' αγάλιαζε τον κόσμο πάλι, και με την ίδια επιείκεια καθώς πριν—μόνο ο κόσμος νάταν αλιώτικος, Κύριε, και να τον συγχωρούσε που στάθηκε τόσο μονάχος και τόσο μεγάλος...

Ναι, είχαμε πάψει νάμαστε παιδια. Το όνειρο δεν μπόρεσε να βραστάξει μπροστα στον πειρασμο της μοναξιας. Μα είναι ώρες που καταλαβαίνουμε, και σήμερα ακόμα, πως υπάρχει μια αγαπημένη ανταύγεια μέσα στις πιο ασήμαντές μας στιγμες—ανεξήγητη, αλήθεια—ή, νά, πως η συγκίνηση όταν βλέπουμε έναν πολυ καθαριο ουρανο ή τη σμιλευμένη κατατομη ενός βουνου, που ξεκόβεται στον ορίζοντα, δεν είναι αποκλειστικά αισθητική. Κάτι βρίσκεται δίπλα μας, κείνη τη

στιγη—έτσι, μια διάφανη γαλήνη γενιέται ολότελα ξαφνικα και στεφανώνει τα γαλάζια ποτάμια που αργοκυλάνε μέσα μας. Και γύρω μας είναι η γη, τόσο γελαστη, τόσο δική μας. Αξίζει να την αγκαλιάσεις και να της δοθείς. Θανάσιμη άνοιξη, είχα διαβάσει κάποτε πως το λέγαν αυτο.

— — — Τα δέντρα σιγοψιθύριζαν στον περαστικο άνεμο—κ' ήταν ίσως λόγια που άξιζε να ειπωθούν. Τέτοια λόγια ακριβως, που σου έρχονται στα χείλη τις πιο ιερες σου στιγμες, και που καταβάλεις μια τέτοια προσπάθεια να μη σου ξεφύγουν. Κύτταξε, είχε πει κάποτε ο Μάρκος στο Σανταλόζο, δε σου θυμίζει ο Κίτσος το Γιαρλ Σκούλε; Ήταν ένα Σάββατο απόγεμα, στο σπίτι του Σκάντζα: κ' εκείνη καθόταν σε μια ψηλη ξύλινη πολυθρόνα, ένα σκαλιστο έπιπλο, μαύρο, σε ρυθμο ακαθόριστα βυζαντινο. Μιλούσε με τους άλλους, μα κείνη τη στιγμή είχε σωπάσει, κι ακουμπούσε το κεφάλι του στο χέρι του, σκεπτικός. (Αλήθεια, τώρα που το σκέφτομαι: πώς γινόταν με μια τόσο απλη χειρονομία ν' αποξενώνεται τόσο απο μας τους άλλους; Κάποια μέρα, η Κλαρίσσα είχε πει γι' αυτον, πως ήταν κάτι παραπάνω απο πένθιμος, όταν το ήθελε: ήταν μοιραίος. Τότε όλοι γελάσαμε με κείνη την αφελέστατη παραδοξολογια. Όμως μπορούσε σ' αλήθεια, χωρίς την παραμικρη φαινομενικη αλλαγη να μας ξεπερνάει και να χάνεται μέσα σε δρόμους καινούργιους και άγνωστους, χωρίς τέρμα και χωρίς προοπτικη. Ένας τοίχος χτιζόταν ανάμεσά μας και τον χάναμε, σιγα-σιγα. Στο τέλος δεν ήταν πια μαζί μας, ούτε μας άκουγε. Τόσο μόνος, όσο στάθηκε και κείνος, ο Γιαρλ Σκούλε).

— Μα ποιός είναι πάλι αυτος; ρώτησε ο Σανταλόζος.

— Ένας τύπος σε κάποιο έργο του Ίφεν, ξέρεις. Την ώρα που ο βάρδος του τραγουδούσε τις νίκες του εκείνος σκεφτόταν τον θάνατο.

— Α, ναι, είπε ο Κωστάκης, κάτι θυμάμαι.

Ο Μάρκος ήταν πολυ συλλογισμένος

για να υποδεχτει τη σανταλόζια τούτη δήλωση με την προεούμενη δυσπιστία. Εκείνη τη στιγμή ο Κίτσος σηκώθηκε απο τη θέση του, για να φύγει. Σα να εξακολουθούσε μια συζήτηση απο πριν, στράφηκε στο Ρόδη:

— Είναι απίστευτο, είπε, το πόσο μπορεί να περιμένει μια καρδια...

— Φεύγεις; Απο τώρα; παρατήρησε ο Σκάντζας, κάπως σασιτισμένος απο την ασύνδετη εκείνη φράση.

— Όχι, πρέπει να πάω σπίτι—εξάλλου περιμένω κάποιο τηλεφώνημα, τις εννια.

— Σε συνοδεύω εγω, πετάχτηκε ο Μιλτιάδης. Με μια ένστικτη κίνηση βεβαιώθηκε πως είχε το πιστόλι του, ένα κομψότατο Κολτ. Πάμε, είπε επίσημα σχεδον.

Μόλις φύγανε, ο Ρόδης μάζεψε τους άλλους και τους μίλησε. Η φωνή του ήταν νευριασμένη. Ναι, δεν τόκρυβε, η στάση του Κίτσου τον τελευταίο καιρο δεν τον ικανοποιούσε. Απεναντίας, τον ανησυχούσε αρκετα. Τι αποδίδει στο Πανεπιστήμιο με την προσπάθεια να πλησιάσει τους κύκλους που αποφεύγανε τη μαχητικότητα συστηματικά—κ' εννοούσε την Εθνικη Δράση και την ΠΕΑΝ; Αν νομίζει πως η οργάνωση τον εγκρίνει, έχει παρανοήσει τέλεια την κατάσταση. Μίλησε αυτος προχτες μια ώρα με το λοχαγο. Υστερα τί σήμαιναν όλα τούτα—οι παράξενες ώρες που αφιερώνονται μυστηριωδως σε ακόμα πιο μυστηριώδεις υποθέσεις, η πονεμένη ματια που χάνεται στο άπειρο, τα αλλοπρόσάλλα του λόγια, κι ο τρόπος που φέρνεται στη Μάργα, ακόμα; Τι κυνηγούσε τώρα πια, με αυτο τον εφηδικο κι ανάρμοστο τρόπο; Ο ίδιος ο Ρόδης μας ανέφερε σαν υποψία πως μπόρουσε νάφταιγε η Ανίτα για όλα αυτα τα τωρινα. Μα όλοι του ριχτήκαμε: Τι, πώς το λέει αυτο, πού μπορεί να το στηρίζει; Τίποτα δεν τον δικαίωνε. Ός κι ο Κώστας Μανωλίδης, που συνήθως σε κάτι τέτοιες συζητήσεις απόμενε βουδος (αν δεν ήταν η κουθέντα για άνοιξη ή για μουσικη έμοιαζε σαν ψάρι έξω απ' τα

νερά-του), ως κι αυτος βρέθηκε να ξανα-
πει πως ο Κίτσος δεν ήταν άνθρωπος να
ξαναρχίσει μια ιστορία που θάμοιαζε σαν
ξαναζεσταμένο φαγητό.

Ύστερα άναψε μια συζήτηση γύρω απο
ένα βιβλίο που είχε αρέσει επίφοβα στο
Μάρκο: ήταν το «The bridge of San
Luis Rey» του Thorndon Wilder. Για
να καταπέσει αυτη η αδικαιολόγητη οξύ-
της ο Σανταλόζος μας διηγήθηκε μια
ιστορία σχετική με το συγγραφέα αυτο.
Όταν η μητέρα-του, δεσποινίς ακόμα
Πιερόγλου, βρισκόταν στη Νεάπολη, απέ-
κρουσε την κάπως επίμονη ερωτική πο-
λιορκία του νεαρου Thorndon με τη
φράση: Say, Wild was wild, but you
are Wilder! Το λογοπαίγνιο είχε κάνει
τότε το γύρο όλου του Πολίλιππο, και
κατα τον Σανταλόζο τίποτα το ευψέστερο
δεν είχε ειπωθεί απο εκείνη την εποχή.

Έτσι πέρασε και κείνο το βράδυ: Σάβ-
βατο, 29 Ιανουαρίου 1944. Μόνο που μέσα
στην επικίνδυνη τροχιά-της η νύχτα πρόλα-
βε τη ματωμένη σκέψη ενός νέου αγοριου
νατρεμοπαίζει πάνω σετρεις μικρες φράσεις
ασήμαντες σχεδον, προσπαθώντας ν'ανακα-
λύψει τη μοίρα-τους, και το γιατί το τηλέ-
φωνό-του απόμεινε όλο το βράδυ βουδο.
Τρία χαρτάκια: το καθένα και μια προσευ-
χη, το καθένα κ' ένας κόσμος που πάλευε.

Κι όλοι όσοι έπρεπε να τα δουν, τάχαν
διαβάσει.

Ένα επισκεπτήριο ατύπωτο:

29)1 Λία—πέρασα σήμερα με τη Μάρ-

γα να σὲ πάρουμε στην Ἀκρόπολη, μὰ
ἔλειπες. Τηλεφώνησέ μου τὸ βράδυ γιὰ
τὴν ὑπόθεση ἐκείνη.

Κ. Μ.

Στο μπλοκ τηλεφώνου της κ. Νικολαί-
δη:

Ἄνιταν — τηλεφ. ἡ Λία, εἶπε νὰ τὴν
πάρης ὁ π ω σ ὀ ἦ π ο τ ε ἀπόψε.

Απο το σημειωματάριο του Κίτσου:

Γιὰ τὴν Κυριακή, 30. Συναυλία. Αη;

Τρεις φράσεις—και όλες μείναν ανα-
πάντητες. Ταξίδευαν στο διάστημα, κλεί-
νοντας μια πολύτιμη ανθρώπινη στιγμή.
Τα γεγονότα που γίνθηκαν αργότερα, μας
έδειξαν πόσα πράγματα υπάρχουν που
αμβλύνουν μια δυνατότητα. Τα παιδιά
ανέβηκαν στην Κηφισία—μα ποίος μπο-
ρούσε, Θεέ-μου, να τα ξέρει απο τότε όλα
αυτα; Αργότερα, δέβαια, η μετάνοια
είναι τόσο εύκολη—ιδίως σαν τη μαστι-
γώνει η κατηγορία μιας έντονης στιγμής
που αμελήσαμε. Ο κόσμος τρελλάθηκε,
ήταν το μόνο που βρήκε να πει ο Δημή-
τρης Ζέης σαν αντίκρουσε τον Κίτσο χα-
μένο μέσα στη μόνωση μιας συναυλίας
πρωϊνης. Δεν ήξερε ακόμα—κι ούτε το
μάντευε κανένας απο μας—το πόσο εύ-
κολα γίνεται Μοίρα-μας η οποιαδήποτε
σύμπτωση της ζωής-μας.

VI

Nah ist
und schwer zu fassen der Gott
HÖLDERLIN

Η άσφαλτος γυάλιζε κάτω απ'την πνοη
του απροσδόκητου ήλιου. Ένας μεγάλος
καθρέφτης κομματιάστηκε ο ουρανος. Χά-
ρισέ-του τη σιωπη. Κύριε, χάρισέ-του τη
σιωπη.

Πώς μας ξεγέλασε τόσο μια στιγμή,
που μας ανάγκασε να πιστέψουμε στην
απόγνωση. Τώρα που τα βλέπω ξεχωρίζω
το πόσο στάθηκε βέβαιο, το καθε τι, το
πόσο στάθηκε περήφανο. Για ένα ελάχι-

στο χρονικο διάστημα ζήσαμε τις παιδι-
κες ώρες της ανθρωπότητας: τη μεγάλη
ένταση και τη μεγάλη φυγή. Τούτες οι
ώρες μας φαίνονται πολυ μακρινες—κ'
είναι τόσο κοντά-μας. Μας ξεφεύγουν και
μας φαίνονται εναλλασσόμενες, ακαθόρι-
στες, θαμπες. (Η αλήθεια είναι πως μένουν
πάντα οι ίδιες, και ανήκουν στον καθένα
απο μας, αρκει να ξέρουμε να τις αφί-
νουμε να μας πλησιάζουν). Μέσα σ' αυτη

την αναλλοίωτη ομορφια που ζώνει την
κάθε-μας απόφαση, μας προσπερνούνε τότε
γεμάτα γελαστη νεότητα όσα πράγματα
δεν πέθαναν ποτε: εκείνα που δεν μπο-
ρούσαν πια (κι αν ακόμα θάπρεπε), να λη-
σμονηθουν. Ός κι ο χρόνος δεν έχει πια
καμια ιδιαίτερη σημασία. Η ζωή-μας,
έλεγε ο Κίτσος, μετριέται μόνο με έντονα
πραγματοποιημένες στιγμες.

Δεν είναι τάχα αρκετο για να εξηγήσει
το παράξενο εκείνο πρωινο, το απλο γεγο-
νος πως έζησε μέσα σε τούτο το ευλογη-
μένο φως; Ορισμένοι άνθρωποι γενιούνται
με μια αγάπη μέσα-τους, που δε μπορεί
παρα να τους κάνει κακο. Αγκάλιασε πλα-
τια τη χιονισμένη-μας γη, πονώντας για
τούτο τον κόσμο που μοχθούσε αδιάκοπα
γι' αγάπη-της: Έτσι που στάθηκε φτωχος,
με γυμνα πόδια στο χιόνι και με πλήθος
ραχητικά παιδια, μα και με κείνη τη φω-
τεινη κι ανυστερόβουλη καρδια που ξέρει
με τέτοιο μεγαλείο να θυσιάζεται και να
σωπαίνει—ναι, όλος-μας ο πλούτος κ' η
περηφάνεια σταμάτησαν μέσα στη στιγμή
που τον νιώσαμε δικό-μας τον κόσμο
αυτο.

Για όσους τον τριγύρισαν, βέβαια, και τον
αντιμετώπισαν με αγάπη, στάθηκε, ω,
σίγουρα, κάτι πολυ περισσότερο απο ένας
αγωνιστης: ο δικός-τους, ο σύντροφος της
δειλιασμένης στιγμής, ο θαρρετος, ο άξιος.
Όμως μια γέφυρα δε χτίζεται μόνο μ'
αυτα, κ' οι άνθρωποι μοιάζουν με νησια,
χαμένα μέσα στην άγνοια ενός βραδιου.
Ποίος θα μας ξαναφέρει την ανάμνηση;
Για μερικους ανθρώπους, για χρόνια, κάτι
θα εξακολουθει να πλανιέται στο διά-
στημα σα μια μισοειπωμένη προσευχη,
παρακολουθώντας τ' αγαπημένα πλάσματα
με φροντίδα. Όμως δεν είναι αυτο που
τον κάνει να πάλλεται απο ζωη, και
τόσο οδυνηρα, μέσα στα όνειρα μιας
γενιας. Μια γέφυρα δε χτίζεται μο-
νάχα με την αγάπη: τη δένει το
χώμα, η σκέψη της γης. Κ' εκείνος στά-
θηκε τόσο γεμάτος ουρανο, θάλασσα, ελ-
ληνίδα γη, πρωινη δροσια και διάφανη
προσευχη του πεύκου. Δεν είναι πια ο
οποιοσδήποτε, αν και αγαπημένος Κί-

τσος, που τον χάσαμε για πάντα, ούτε καν
ο σηματοφόρος που μας προσπέρασε στον
αγώνα, μια στιγμή. Είναι μια χούφτα
αίμα δικό-μας, μια χούφτα δάκρυα απο
μας, η πιο πολύτιμη δεσμίδα φωτος μέσα
στην ξυπνημένη-μας ψυχη. Και η αναμνη-
σή-του μέσα στο σκοτάδι των ημερων που
θάρθουν—για μας το μόνο χρώμα, μέτρο
και σχήμα που αναγνωρίζουμε ακόμα μπρο-
στα στο κενο—θάναι απο κείνα τα λίγα
πράγματα που δε θα προφτάσουμε να τα
σκοτώσουμε ποτε.

Πώς μας ξεγέλασε τόσο μια στιγμή,
και μας έκανε να πιστέψουμε στην από-
γνωση του χαμού-του; Πώς δε μας φτά-
σαν τότε τα μηνύματα ενός άγιου ξεσηκω-
μου, μέσα στη Γενναριάτικη θυμοκαίρια;
Έτσι τον σκέφτομαι τώρα να προχωρει,
δέβαιος και ακλόνητος, νιώθοντας παράξε-
να την ευτυχισμένη παρουσία μιας προσ-
μονης... Κύττα, γαλαζώνει. Πες, το νιώ-
θεις πως γαλαζώνει; το νιώθεις πως α-
πλώνεται όλη αυτη η ευλογημένη διάφανη
προσευχη απο φως κι ουρανο, κι αργοκυ-
λάει μέσα στις φλέβες-σου μια γαλήνη τέ-
τοια, που απο καιρο τώρα δεν τόλμησες
να την ονειρευσεις; Μια ακύμαντη μακα-
ριότητα λικνίζει την ύπαρξή-σου, κ' είναι
σα να κυλάει σ'έναν απίθανο ποταμο ισορ-
ροπίας, μέσα σε μια ικανοποίηση μονα-
ξιας. Τούτη τη στιγμή, ο ουρανος κατε-
δαίνει και σ' αγκαλιάζει και σου δίνει τη
δυνατότητα να τον νιώσεις δικό-σου: ένα
τεράστιο λιθάδι όπου η σκια ούτε σα λέξη
δεν είναι γνωστη.

Υπάρχουν, λοιπον, ακόμα τέτοιες στιγ-
μες; Και τότε πού πήγε και χάθηκε η
μόνωση εκείνη σ' ένα αφιλόξενο, τεράστιο
πλήθος μουσικής; Nevermore, nevermo-
re... Κάτι φωτογραφίες που σ' αποχαι-
ρετουν, πολυ κοντα στην καρδιά-σου. Τι
θα πει: Αντίο;)

Η γλυκεια γυναίκα τον κυττούσε πικρα-
μένη.

Αργότερα είπαν πως έσκυψε πάνω στο
μέτωπο του δόρειου ποιητη με τα φωτεινα
μάτια, κείνη την ίδια στιγμή. Αντίκρυσαν
κ' οι δυό-τους το πολύχρωμο κι άναρχο
πλήθος. Δεν το πρόσεξε, δέβαια, τότε κα-

νεις, μα λένε πως του μίλησε ακόμα δειχνογνάς του κάποιον απο μακριά, χαμογελώντας σα να ξεχώριζε κάποια γνώριμη μορφή: κύττα, του είπε, νά ένας αδερφός-σου...

— Τόσο νέος... ψιθύρισε αυτος. Γιατί απο τώρα; Έχει να ζήσει τόσα όνειρά-του, ακόμα...

— Ποιά θάταν πιο καλη στιγμή απο τούτη; Τώρα, κι ας μην το ξέρει, είναι ευτυχισμένος πια που δεν έχει σε τι να ελπίζει. Η Μοίρα-του έρχεται: πάει, έλιωσε η παγωμένη ανάσα της αναμονης. Στο πρόσωπό-του ανατέλλει το αιώνιο πρωινο μιας νέας μέρας, και θα υπάρξουν άνθρωποι που θα πιστέψουν στο φώς-της και θα βαφτιστούνε σ'αυτο. Είναι μόνος, κύτταξέ-τον πόσο, μα είναι περήφανος που θα πεθάνει. Τι μπορεί κανεις να ελπίζει περσότερο; Τι περσότερο έλπιδες εσυ;

— Τον κύτταξαν κ' οι δυό-τους με κατανόηση και συμπάθεια, όπως προχωρούσε με το ήρεμο βήμα-του. Έτσι, πάνω στη γαλάζια φλέβα της πολιτείας, κοντα στη στάση του τραμ, ένα οποιοδήποτε μόριο στον κόσμο, ένας άνθρωπος απο τα δυο δισεκατομμύρια που υπάρχουν πάνω στη γη. (Δε θάναι, βέβαια, η πιο κατάλληλη ευκαιρία να θυμηθούμε πως κ' η γη ακόμα είναι ένα μικρο κι αδιόρατο σημάδι μέσα στο άπειρο, ανάμεσα στα δισεκατομμύρια άστρα που πλανιόνται μέσα στο σύμπαν). Κ' η ώρα στάθηκε βουβη. Όμως τούτη η οξύτατη αίσθηση πληρότητας, που αποκορούει αποστομωτικά την ύπαρξη κάθε άλλης στιγμης, πού μπορεί να μας οδηγήσει; Υπάρχει, λοιπον, η δυνατότητα να δούμε—πέρα απο την νύχτα; Χάρισε-του τη σιωπη, Κύριε, χάρισε-του τη σιωπη.

Το τραμ πλησίαζε, γεμάτο άνοιξη, γεμάτο μοίρα.

Μια φωνη — τ' όνομά-του μέσα σ' αυτο το άρρυθμο όνειρο που αποτέλεσε τις τελευταίες-του στιγμες, κάτω απο έναν απίστευτο ουρανο, στην καρδια της πρώιμης

άνοιξης. Μια φωνη—τόσο κοντινη. Τ' όνομά του. (Κάποτε, αλήθεια, θα φτάσουμε να δούμε με έκπληξη και την πιο κρυφή-μας προσευχη).

— Κίτσο!

Γύρισε. Σκέψου, είναι Μπερέττα! Δεν είχε πια καιρο για καμια εκέψη περιττη. Κύτταξε την άνοιξη κατάματα, τολμηρα. Μια μόνη προσπάθεια: να ορθώσει όσο δυνατο περσότερο το κορμι—για τόνομα του Θεου, όχι στο πρόσωπο!

Και χαμογελούσε.

Η στιγμή καρφώθηκε ξερα, πολλε, απανωτες φορες. Έκφρασμα. Τα σπίτια τινάχτηκαν στον αέρα. Τι αστειό, κομματιάστηκε ο ουρανος σαν ένας καθρέφτης και τώρα τα κομμάτια πέφτουν απάνω-μου... Αλήθεια, ωραία τα κχτάφερε, θα τον περιμένουν άδικα στο Πανεπιστήμιο—ποιός ξέρει τί θα πει η Ανίτα; το χαμόγελο απόμεινε μισο. Ταχύτητα; νά τι σημάίνει μια απρόοπτη σιγη. Είπε κάποιος: κι όποιος έρθει μαζί-μου, αυτος θ' απαρνηθει τον πατέρα-του και τη μητέρα-του, κ' οι ανθρωποι θχ τον κατατρέξουν και θα τον τυραννήσουν: αλλα πολλη θάναι η απαντοχή του στον ουρανο... Για κύττα, έσκυψε η παράξενη εκείνη γυναικα—αλήθεια, λοιπον; αλήθεια, λοιπον;—και το πρόσωπο-της ήταν γλυκο σαν τα καλοκαίρια που πέρασαν, σαν τις καλοκαιριες της ιστορίας, κ' εκείνη τον αγκάλιασε δικό-της.

Μια βάρκα προχωράει με πονεμένα κουπια. Θυμάσαι κείνο το andante cantabile της Pathétique; Έτσι απλο, έτσι αυθύπαρκτα θλιμμένο. Άκουσε-το—δεν είναι βέβαια η τελευταία φορα, μα το αίμα-του το μουρμουρίζει, είναι σα να θέλει ν' αποκοιμηθει κάποιο μικρο παιδι... Συμπάθησε-με, δεν έχω τη δύναμη να σε παρακαλέσω, Κύριε, όμως μάθε-μου τη σιωπη...

Χάνεται, χάνεται.

Ο κόσμος γέμισε αστέρια.

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Τ Ε Λ Ο Σ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Έμπνευση.

Πολλές φορές προσπαθώ να συλλάβω τη λειτουργία της ποιητικής έμπνευσης. Αυτό το βλέπω σά μεγάλο πρόβλημα: πότε τοῦ δίνω μιὰ εύκολη λύση πού άγγίζει πιδ πολύ την περιοχή της διαίσθησης και πότε μιὰ άπαρχή λύσης, πού άμέσως με τη γέννησή της βρίσκομαι αντιμετώπος άπέναντι σ' ένα πολυσύνθετο γρίφο, διάχυτο και ταυτισμένο με την ούσια των δεδομένων πού τυχόν θάχω. Δηλαδή δέν κάνω τίποτ' άλλο παρά να μεγαλώνω πιδ πολύ το πρόβλημα, κάνοντας πρόβλημα καθ' ένα από τα λίγα κι άνεπαρκή δεδομένα. Κι' έπειτα εκείνη η σχέση ανάμεσα στα δεδομένα πού θά σήμαινε κατά τη γνώμη μου τη γενική λύση, είναι φυσικό να μού φαίνεται τόσο άόρατη ώστε να μούρχεται ν' άφοπλιστώ. Η έμπνευση δέν μπορεί νάναι ούρανοκατέβατη, γιατί άπ' τα εκατομμύρια έπισκέψεις της θά μπορούσε να ξεγλυστρήσει κάποτε σ' ένα σκυλι πού θάγραφε τότε ποιήματα. Μού φαίνεται πως θάναι μιὰ ξέφρενη έπικοινωνία του έναρθρου λόγου με τη μνήμη, με όλα τα έγκεφαλικά κύτταρα η μού φαίνεται πως θάναι μιὰ χρυσή—άν μπορώ να την πώ έτσι—στιγη τύχης πού το έγκλημα δε διαφέρει σέ τίποτα από μιὰ παιδική καταπραυντική ματιά, η ταχύτητα άπ' την άκινήσια (στάση), η φλυαρία άπ' το θάνατο και τη σιωπή, η τρέλλα άπ' τις λογικές όλου του κόσμου. Η πάλι μπορεί να είναι μιὰ ζαριά σκέψης και φαντασίας πάνω στο τραπέζι της λογικής. Η τελευταία τούτη έκδοχή ίσως να ίκανοποιεί πιδ πολύ την ποίηση πού ξεκινάει άπ' τον υπερρεαλισμό για να δημιουργηθει γυμνή, και πού με πείσμα ζητάει να εκφράσει ό ποιητής μ' όλες τις αισθήσεις και τα κύτταρά του μιὰ βιωμένη κατάσταση κάθε όντος. Το ζήτημα της έμπνευσης άς σταματήσει μέχρις εδω γιατί μού φαίνεται πως θ' άναγκαστώ να κάνω κομματάκια-κομματάκια τη σκέψη μου πού όταν διαβαστεί το άποτέλεσμά της δε θά διαφέρει σέ τίποτα από ένα υπερρεαλιστικό ποίημα η από ένα υπερρεαλιστικό στοχασμό' γιατί αυτό πιστεύω κι' ίσως τ' άποδείξω άργότερα, πως ό υπερρεαλισμός όπως πρωτοφανερώθηκε κι' όπως παρουσιάζεται άργότερα μετριοπαθής είναι δείγμα άληθινής σκέψης πού σιδ γόνιμο χωμα της φυτρώνουν όλα τα λουλούδια, άπ' τα γαϊδουράγκαθα μέχρι τα χρυσάνθεμα και τις μαντραγόρες.

Σάν οί κριτικοί δέν πλησιάσουν τίποτ' άλλο παρά τα γαϊδουράγκαθα τότε γίνονται πεινα-

σμένα γαϊδούρια, σάν πλησιάσουν τα χρυσάνθεμα, έκστασιάζονται, κι' όταν άγγίσουν τις μαντραγόρες, τὸ ρίχνουν στην άλχημεία. Δε μās ενδιαφέρουν, κύριοι, τα λουλούδια πού θά φυτρώσουν, μās ενδιαφέρει το πως μεθάει το χωμα κι' ό σπόρος (όποιος κι' αν είναι), μās ενδιαφέρει τούτο το φωτεινό μεθύσι πού μεταβάλλει την όραση κι' εξηγεί τους άναλλοιώτους νόμους της ζωής, έτσι πως είναι η ζωη μία, παιχνιδι πάντα μιās έρωτικής άγκαλιάς.

ΑΗΜ. ΠΑΠ.

BIBLIA

Ε. Χ. Γονατα: Ο ταξιδιώτης.

Με το πρώτο, και αναμφισβήτητα μετριοφρονέστατο βιβλίο-του, ο κ. Γονατας παρουσιάζεται κι όλες έχοντας να προσφέρει στον κόσμο ένα μήνυμα. Στο λιγοσέλιδο, μα τόσο πολυφωνικο βιβλίο-του, αναταράζεται ένας κόσμος που δεν είναι μονάχα τελειωμένος και δωρικός, ένας κόσμος που κατέχει κι όλες ακαταμάχητα δυο απο τα μοναδικα προνόμια της ανθρωπότητας, την ευαισθησία και το παραδοξολόγημα, και μάλιστα στην τόσο σπάνιά-τους καθαρη απο υπερβολες μορφη: στον κ. Γονατα, η ευαισθησία δεν είναι ποτε κοινότοπη τρυφερολογία και η παραδοξότητα είναι μονάχα πρωτοτυπία, όχι θρασυτητα. Πάνω στην ατέλειωτη σκάλα του ανθρώπινου πόνου, που αρχίζει απο την άκαρπη μεταμέλεια, και πού, περνώντας απο την εκδίκηση καταλήγει στο φόβο, διαγράφονται τα όρια ενός ψυχικού κλιματος κατάλληλου για την περιγραφή μιας ζωης πιο έντονης και πιο πλούσιας όχι μονάχα σε μεταπτώσεις μα και σε ωριμότητα: και πάνω σ' αυτο το πλαίσιο, τόσο γνώριμο απο τον Πόε, κινείται ολόκληρο το βιβλίο του κ. Γονατα.

Όσοι όμως θα χαρακτηρίζαν αυτο το βιβλίο μονάχα σα μια προσπάθεια λυπημένης υποβλητικότητας, θάχαν άδικο. Τραγικότητα δε σημαίνει πάντοτε απελπισία. Σημαίνει, απλούστατα, διχασμο: και πίσω άπ' αυτον, συνήθως, κρύβεται μονάχα μια διάθεση αδιαλλαξίας, πού ο βαθμός-της προσδιορίζεται απο την ποιότητα του κάθε ανθρώπου. Φόβος δε σημαίνει πάντοτε υστερισμο: υπάρχουν μερικές σιωπες πολυ χειρότερες απο τον πόλεμο πού τις προκάλεσε—όσο κι αν αυτο μας φαίνεται τόσο παράξενο, πριν ματώσουμε πάνω του την πείρα μας. Πάνω σ' αυτα τα δυο μοτίβα, το διχασμο και τη σιωπη, ξεδιπλώνεται ο μύθος—ή μάλλον, ό,τι ο συγ-

γραφείας μας προσφέρει απ' αυτόν—του «Ταξιδιώτη» είναι ένας μύθος ωχρός, συνεφιασμένος, γεμάτος ομίχλη και αγωνιώδη ψαξίματα: κ' η αφήγηση του δίνει, κάτω από μια αυστηρότατη λογοκρισία κάθε σαφήνειας, την ανάγλυφα μυστηριακή ατμόσφαιρα που προσκαλεί και τον αναγνώστη σ' ένα ταξίδι χωρίς τέλος, χωρίς εντυπώσεις και χωρίς χαρά. Όμως δεν είναι ένας μύθος άγονος, κλειστός, στείρος: μέσα στην ώρες-ώρες αποκαρδιωτική-του στυγνότητα διατηρεί το συναίσθημα του απρόοπτου και της φύσης, της άγνωστης συνέχειας και της ξεπερασμένης πια μοναδικότητας.

Speculations d'âme — χαρακτήρισε κάποτε τις πιο επικίνδυνες τάσεις της πνευματικής προσπάθειας ένα από τα διεισδυτικότερα πνεύματα του αιώνα μας, ο Jean Paul Sartre. Ίσως το βιβλίο του κ. Γονατά να είναι, παρ' όλη του τη σχηματοποιημένη δυσκαμψία ενός πρωτόλειου, προσανατολισμένο σε μια τέτοια κατεύθυνση. Και πέρα από τον βλαβερά υπερβολικό συμβολισμό-του, διαβλέπει κανείς κάτι περισσότερο από μια δοκιμή: μια μοναδική υπόσχεση πληρότητας και ένα ταξίδι σε κόσμους που βρίσκονται κάτω από δυσώδια, μα τόσο μαγευτικά αξεδιάλυτους αστερεισμούς.

'Αλεξάνδρου Μάτσα: Κλυταιμνήστρα.

Δεν είναι διόλου καταπληκτικό το ότι, αν και οι τρεις μεγάλοι τραγικοί της αρχαιότητας ασχολήθηκαν εντατικά με το μύθο αυτό, ο καθένας με την ιδιότυπη σφραγίδα της τέχνης-του, βρέθηκαν ως τις μέρες μας άνθρωποι που άντλησαν απ' το ίδιο θέμα. Βέβαια, από την Ηλέκτρα του Αισχύλου, ως τη Λαβίνια του Ο'Νηλ μας χωρίζουν εικοσιπέντε αιώνες ύπαρξης, μια πείρα γρήγορης ζωής και ο Σίγμουντ Φρόϋντ· μα η δραματική θέση όλων των προσώπων του κύκλου αυτού, η σχεδόν μοιραία και φοβερή πορεία τους μέσα στα ασφυκτικά γεγονότα που τους πιέζουν, και οι αφηνιασμένες εσωτερικές συγκρούσεις-τους είναι πρότυπα που δύσκολα ξεχνιούνται.

Με το θεατρικό του έργο, ο κ. Μάτσας ακολουθεί το μύθο της αρχαίας παράδοσης, παραλλαγμένο μονάχα ως προς την τέταρτή-του διάσταση: ενώ η υπόθεση είναι η ίδια η επιστροφή του Αγαμέμνονος, η σφαγή του και η σφαγή της Κασσάνδρας από τους δύο ερωτευμένους συνενόχους και η απειλή των Ερινυών, ακριβώς πάνω στ' αχνάρια της διάρθρωσης του «Αγαμέμνονα» του Αισχύλου, η παρουσίαση των προσώπων είναι διαφορετική. Οι ήρωές-του μιλούν όχι με τη γνώση των γεγονότων μα με την υποβολή των ωρισμένων ψυχικών-τους καταστάσεων, και μάλιστα, σε μερικές στιγμές, χρησιμοποιώντας όρους ψυχολογικών και σύγχρονων, τείνουν να εξαφανίσουν το απαραίτητο περιβάλλον τους και να προβληθούν μονάχοι-τους, στο απόλυτο ψυχικό κενό, χωρίς τη βοήθεια ψυχολογικών διακο-

σμήσεων, άνθρωποι, απλούστατα, που πάσχουν,—κι ο πόνος είναι ένα στοιχείο που δε χρειάζεται καμία εποχή.

Παρ' όλες-του τις ατέλειες, που δεν είναι ούτε λίγες, ούτε μικρές,—μα περιορίζονται στην τεχνική, ευτυχώς, πλευρά—το έργο αυτό είναι ένας ολοκληρωμένος ποιητικός λόγος με σθένος, παλμο, υπευθυνότητα: και το εκτυφλωτικό πάθος και η τολμηρή διεισδυτικότητα των χορικών και των μονολόγων, ο αξεπέραστος κόμμος της Κασσάνδρας και η μοναδική σκηνή υποβλητικότητας και Μοίρας στην παρουσίαση των Ερινυών, έχουν εξασφαλίσει κι όλας κάτι παραπάνω από μια θέση στη νέα μας ποίηση: ένα καινούργιο ρίγος πάνω στην τόσο ομοιόμορφα σεισμό-πληκτή-μας ψυχή.

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΙΝΟΥΜΕ

Αλεξάνδρου Μάτσα: 'Κλυταιμνήστρα' Αθήναι 1945.

Διον. Α. Τροβα—Ιωάν. Η. Σαρρη: 'Οδηγία προς σύνταξιν καλών εκθέσεων'. Αθήναι 1945.

Αρης Δικταίος: 'Ελούσοβα'. Αθήνα 1945.

Αγγέλου Βλάχου: 'Το μνήμα της γρη-ας'. Αθήναι 1945.

'Ελεύθερα Νιάτα', μηνιαίο όργανο της Εθνικής Ενωτικής Νεολαίας, χρόνος Α', τεύχος 3, Οκτώβριος 1945, με συνεργασίες Μ. Μάρκογλου, Ν. Παπαντωνίου, Ε. Νικολαΐδη.

'Αυλαία', φύλλο 2, Νοέμβριος 1945, με συνεργασίες Αδ. Παπαδήμα, Λίνου Καρζη, Γιώργου Πράτσικα κ. ά., κριτική Θεάτρου, Κινηματογράφου κτλ. κτλ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Σβ.: Τα πεζά σας δεν είναι ακόμη δημοσιεύσιμα. Το ποίημα μας το ξαναστείλατε.

Τ. Ρομπ., Πάτρα: Το καινούργιο-σας ποίημα παρουσιάζει αισθητή πρόοδο.

Ι. Μελέν: Δεν κατέχετε ακόμα καλά την τεχνική του ελεύθερου στίχου.

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ ΣΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΦΥΛΛΑ

Φύλλο 6: Στο ποίημα της σελ. 93,3η στροφή, στίχος 3, το 'κε' να γίνει 'κ ε ι'.—**Φύλλο 7**: Σελ. 116, στήλη β', στίχος 15, το 'δίνεται' να γίνει 'δ έ ν ε τ α ι'. Σελ. 122, στήλη α', στίχος 2, το 'αρχηρόηχο' να γίνει 'α ρ γ υ ρ ό η χ ο'.—**Φύλλο 8**: Σελ. 143, στήλη β', στίχος 3, η φράση 'όταν έγιναν τα πράματα γνωστα, άρχισαν να λένε τα δικά τους' να γίνει 'όταν έγιναν τα πράματα γνωστα, π ο λ λ ο ι άρχισαν να λένε τα δικά-τους'.—**Φύλλο 9**: Σελ. 166, στήλη α', στίχος 25, το 'κνιτάξαμε' να γίνει 'κ υ τ τ ά ζ α μ ε'. Στην ίδια σελίδα, στήλη β', στίχος 25, το 'γνωστοθεωρητικού' να γίνει 'γ ν ω σ τ ι ο θ ε ω ρ η τ ι κ ο υ'.

Με το τεύχος αυτό συμπληρώνεται μια σειρά από 10 φύλλα του 'Παλμου'.

Τιμή ολοκλήρωσης της σειράς: δρχ. 10000.
Παλιά τεύχη: 700 δρχ. το καθένα.